

Brændevin og smugkroer.

Af Jens Aaberg, 2020.

*Jeg bor her i Stenhøj i et skævt lille hus
alene, rent bortset fra rotter og mus.
I gården et lokum og bagved et skur,
og i det står mit brændevinsapparat.
Det syder af fusel og bobler af gær,
din lever ta´r skade og øjet får stær.
Det smager som rævepis og terpentin,
- men det ´r billigt
- og så bliver man fuld som et svin.*

Sådan indledes en vise, som for en del år siden på en lystig og fyndig måde beskrev hjemmefremstillingen af brændevin. For vore forfædre var hjemmebrænding en noget speget sag. Privat brændevinsfremstilling var i princippet forbudt i flere århundreder, med mindre man var privilegeret kroholder eller købstadsbrænder med bevilling. Mange steder i landet betragtede man dog fremstilling af brændevin til eget brug som en menneskeret.

Og der var jo langt til købstadens betjente og toldere, og selv den ringeste rug med klinte kunne blive til en i det mindste drikkelig brændevin. Så man brændte, og remedierne var yderst simple.

Myndighederne så imidlertid med stadig større alvor på, at store dele af kornhøsten blev brugt til fremstilling af øl og brændevin, så i 1621 blev brændevinen for første gang et beskatningsobjekt, og dermed var hjemmebrænding blevet ulovlig, uden at myndighederne dog for alvor greb ind. I 1734, i pietismens fromme tid, blev der til det skattemæssige aspekt desuden anlagt et moralsk - religiøst, så fra det tidspunkt blev hjemmefremstilling af brændevin forbudt i Danmark, hvorefter myndighederne jævnligt gik på jagt efter de forbudte sager. Selv om kontrollen og reglerne de næste hundrede år jævnligt blev strammet, ændrede det alligevel ikke meget på tingenes tilstand. Man fortsatte med at brænde og brændevinsdunken hørte til på bondens bord til både hverdag og fest.

I retsprotokollerne findes i snesevis af beretninger om kontrollører på jagt efter ulovlig brændevin hos bønderne. Men de snu narrer jo ofte de mindre snu, og det var mest reglen, at kontrollørerne intet fandt. Der findes beretninger om, hvordan rygtet om kontrollørernes ankomst til sognene løb som en steppebrand forud, og beretninger om, hvordan skolebørn blev sendt hjem for at advare mod de ankommende kontrollører. Der findes beretninger om brændevinstøi og brændevin gemt/nedgravet under lyng, klyner, i kålgårdsdiget eller smidt i mergelgraven.

Men kampen om brændevinsfremstillingen fortsatte, og den tabte "manden på gulvet".

Statsmagt, kirke, religiøse bevægelser og afholdsforeninger var de førende modstandere. I 1843 blev der udstedt dekret om frit lejde til at aflevere brændevinstøi - mod at der i fremtiden ville vanke betydelige bøder bare for at eje noget sådant! 1845 blev bøderne ansat til 100-200 Rd., er beløb, som for mange ville betyde fallit.

Godt 11 000 stk. brændevinstøj blev afleveret til myndighederne. Herefter måtte selv sindige bønder erkende, at slaget var tabt, og endnu en del af deres kultur var blevet dem berøvet.

Heller ikke i Dronninglund kunne man holde sig fra hjemmebrænding og smugkrodrift. På sogneforstandermødet den 3. december 1860 anmeldte sogneforstander Otto Larsen fra Bolle, at Christen Pedersens Enke i Stagsted holder ulovlig brændevinsudsalg, ligesom Niels Hansen i Ørsøegaard og Peder Chr. Michelsen i Gl. Kirk. Formanden anmodede om, at det blev meldt til politimesteren.

Den 31. Januar skriver politimesteren tilbage om nærmere oplysninger mod de anklagede, og 4 vidner bliver udnævnt. Herefter går sagen sin gang, og 10. juni bliver en skrivelse fra politimesteren så fremlagt, hvori der står: *“de 3 Personer af Stagsted, Ørsøe og Gammelkirk, der vare mistænkte for ulovlig Brændevinsudsalg, nu ere mulctede respective paa 10, 20 og 50 Rd, hvornæst Sogneforstanderskabets Medlemmer opfordres til hver for sig at afgive Erklæring, om ikke flere Personer i deres Omkreds ere mistænkte for denne Lovovertrædelse.”*

Nu kommer der nye navne på bordet. I protokollen kan læses følgende: *“Følgende Personer ere endvidere mistænkte for ovennævnte ulovlig Brændevinshandel uden at Sogneforstanderskabet dog kan bevise saadant, nemlig: Simon Pedersen i Trye. Mads Chr. Andersen Frandsborg, Jørgen Christensen i Skræddergaarden og Christian Sørensen Snedker i Bredholtskov, førstnævnte 3 i Ørsøe Fjerding.”*

Jørgen Christensen er 82 år og sidder på aftægt hos sønnen i Skræddergaarden i Ørsø [i dag Doktorgaarden]. Han har sikkert både haft tid og brug for penge og derfor kastet sig over brændevinsbrænding.

Vi kender ikke resultatet af denne anmeldelse, men et par år efter flytter en ny ejer ind i Skræddergaarden. Han hedder Thomas Carsten Thomsen og er først i 20'erne.

Den 11. april 1861 sender han en ansøgning til sogneforstanderskabet om at *“erholde Tilladelse til Kroehold paa sin Bopæl Skræddergaarden i Ørsøe, da besluttede Sogneforstanderskabet at anbefale dette paa Grund af, at Beliggenheden egner sig for saadant ved den gamle Landevei, hvor under Kroen ikke ere saa nær, dels fordi at han er i besiddelse af et meget godt Lokale og dels fordi derved muligt andre hemmelige Smugkroer vilde udryddes.”*

Thomas Carsten Thomsen, må have været på god fod med sogneforstanderskabet, for i starten af 1862 laves der en aftale om, at dette års møder skal afholdes i Skræddergaarden. Som vederlag for hvert møde skal ejeren have 1 Rd 3 Mk imod at opvarme lokalet og lægge lys til, når det er nødvendigt.

Der er i hele perioden omk. 1860 indkommet mange ansøgninger til sogneforstanderne om tilladelse til brændevinshandel. Specielt fra høkerne. Nogen får lov, andre får afslag. Man mærker tydeligt sogneforstandernes modvilje mod alt den brændevinshandel, da de et sted i protokollen skriver: *“for øvrigt er Sogneforstanderskabet imod udsalg af Brændevin til fortæring paa Stedet. Man ved endelig at tilføie, at da Adgangen til at erholde Brændevin betragtedes for at være tilstrækkelig let ved de for Tiden værende Kroer, anseer Sogneforstanderskabet det uhensigtsmæssigt at etablere slige Indtagelsessteder.”*

Kilde: Forhandlingsprotokol for Dronninglund Sogneraad, 1858-1870.